

АДАМ ФРАНЦІШЕК ЕПЛЕР: МАНДОЛІННО-ГІТАРНА СПАДЩИНА

Данчук Леонід Іванович,

професор

Стецюк Євген Дмитрович,

викладач

Бондар Олександр Сергійович

магістрант

Житомирський державний університет імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

evgenycomposer@gmail.com

Вступ. На сьогодні в музикознавстві попри наявність праць, які проводять аналіз спадщини забутих, втрачених через вплив історично-політичних факторів імен в музикознавчому спрямуванні, не має детального аналізу спадщина музикантів, що творили на території Львова в міжвоєнні часи. Це пов'язано з тим, що інформація про них знаходиться переважно у польських джерелах, оскільки сам Львів тоді перебував під владою Польщі. Дослідження спадщини Адама Еплера є актуальним, оскільки познайомить з досягненнями креативної особи, яка була різнобічно обдарованою і залишила твори та аранжування для мандолінного ансамблю. Він – перший польський гітарист, що грав польську лютневу музику, заснував перше польське гітарне тріо «Львівське гітарне тріо», композитор і диригент мандолінного оркестру «Гейнал» зі Львова, який брав участь у численних радіопередачах «Польського радіо «Львів»» та був убитий НКВС у 1940 р.

Мета роботи: розглянути особливості мистецької спадщини Адама Францішека Еплера.

Матеріали та методи. Відновленням об'єктивного бачення музичного українського мистецтва займалася В.Д. Шульгіна у монографії «Нариси з історії української музичної культури» [1]. У ній є окремий розділ про музичну спадщину української еміграції в архівах Європи і Америки, є розділ, де представлена «Музично–бібліографічна спадщина України» та інші дослідження, що розширюють дослідницьку базу музикознавства. Власне монографічне дослідження зробив В.С. Щепакін у своїй роботі «Музична

культура Сходу і Півдня України другої половини ХІХ–початку ХХ століть: європейські виміри» [2], де детально висвітлив внесок у розвиток музичної культури України низки непересічних, але майже забутих нині фахівців: Г. Гене, Ф. Бергмейєра, Р. Фельдау, К. Лаглера, Р. Гельма, Д. фон Ресселя (Одеса), С. Неметця, братів Їранеків, Й. Голлі, Ф. Бугамеллі (Харків). О. Кавунник досліджувала «Музичне середовище Ніжина в контексті національних культуротворчих процесів ХІХ–початку ХХІ століть» [3].

Слід сказати, що сторінка музичної культури західноукраїнських земель, зокрема м. Львова початку ХХ ст. в контексті історичних та культурних процесів, що відбувалися на цих землях до цього часу, є маловивченою. У сучасній українській музикознавчій літературі навіть сьогодні майже відсутні праці, в яких музичне мистецтво початку ХХ ст. досліджувалося комплексно в контексті культурологічних проблем вказаного історичного періоду. Так, В.В. Шафета написав науковий доробок «Еволюція колективного баянно-акордеонного виконавства Львівщини у контексті музичних національних традицій України ХХ століття» [4]. Т.І. Сідлецька у своїй монографії «Культурна еволюція українського оркестру народних інструментів» [5] у розділі 3 «Формування українського оркестру народних інструментів (кінець 1920-х–друга половина 1950-х р.р.)» навпаки розглядає всі території України, окрім Львова. Останній потрапляє до аналізу після переходу під владу радянської України. Здавалося, що все правильно, коли місто на території країни, то й спадщина належить їй. Але тут не все так просто, бо влада змінювалася через кілька десятиліть у різних напрямках, а люди, що проживали на території залишалися. Разом з людьми залишалися їхні традиції, музичні в тому числі. Звертаючи увагу на дослідження розвитку народних інструментів на території м. Львів, необхідно насамперед сконцентрувати увагу на постаті, що сприяли цьому розвитку, це – Адам Францішек Еплер.

Про територіально–видовий розвиток оркестру народних інструментів згадується в Енциклопедії сучасної України [6]. Відповідно поданої інформації, народний оркестр набув поширення в українській музичній культурі на початку

XX ст. На першому етапі свого розвитку, що припав на довоєнний період (перед двома світовими війнами) він розвивався переважно у 2-х напрямках: домрово-балалайковий, як результат наслідування російського (т.зв. андрєєвського); мандоліновий або мандоліново-гітарний («неаполітанський»), що на той час були розповсюджені у більшості країн Європи та Південної Америки. Поширення на території України було різним за складом: у центрі, південних та східних регіонах переважали домрово-балалайкові склади, у західному регіоні та Києві – мандолінові [6].

Інформацію про Адама Францішека Еплера отримано з матеріалів приватної колекції Барбари Марії Еплер-Матухняк (доньки музиканта). Він не був професійним музикантом, але відомо, що уже в тридцять його ім'я десятки разів з'являлося в прес-анонсах радіопрограм та в рамках «Весела Львівська Хвиля», найпопулярнішої міжвоєнної передачі. Його гру на гітарі, аранжування, твори для мандолінного оркестру послухав не один мільйон людей. Збір інформації для творчого профілю цього забутого музиканта на основі нотаток і газетних статей 1930-х р.р. (матеріали зберігаються у Барбари Еплер-Матухняк, дочки композитора в Лондоні) зробив Войцех Гургул [7].

Згідно вивчених матеріалів, він майстерно володів гітарою (мав двогрифову гітару з додатковими басовими струнами), мандоліною, скрипкою та фісгармонією (мав інструмент Hohner). У нього був чудовий, можливо навіть абсолютний слух. Однак він розумів, що має прогалини в музичній освіті і, щоб їх усунути брав приватні уроки композиції у Віктора Хаусмана-професора консерваторії Польського музичного товариства у Львові. Він займався різноманітною музичною діяльністю: диригував аматорським хором у Буську, диригував оркестром під Перемишлем під час резервних навчань та керував оркестром мандоліністів «Гейнал» у Львові. Останній вважається вершиною його мистецької діяльності [7, С. 28].

Перші рукописи з його аранжуванням для мандолінного оркестру датовані першою половиною 1929 р., а перший знайдений прес-анонс концерту оркестру під керівництвом Еплера випливає з радіопрограми на 4 січня 1931 р., а 29

березня 1931 р. на загальних зборах членів оркестру мандоліністів «Гейнал» Еплера офіційно призначили його диригентом [8].

Еплер виконував всю свою диригентську роботу на безоплатній основі. Про концерти під його керівництвом, які не мали відношення до Польського радіо, збережено дуже мало відомостей, адже більшість з них були різними муніципальними чи приватними заходами [7, С. 30].

Популярність оркестру мандоліністів «Гейнал» мала прямий зв'язок зі співпрацею з «Польським радіо «Львів»». Вона розпочалася практично від народження цієї радіостанції—з 15 січня 1930 р. Уже в травні 1931 р. фотографія оркестру була опублікована в журналі «Радіо» з підписом: «Львівський гурток мандоліністів «Гейнал», виступи якого перед мікрофоном Львівського радіо заслужили визнання радіослухачів» [7, С. 31].

Початок цієї співпраці пов'язаний з дружбою Еплера з Віктором Будзинським. Їхнє знайомство почалося у 1929 р. й тривало до початку війни. Будзинський був львівським радіоведучим, творцем відомої на всю Польщу радіопроеграми «Весела Львівська Хвиля», автором величезної кількості текстів, використаних як у цій, так і в інших передачах Львівської радіостанції. Він високо цінував музичні здібності Еплера, зокрема, його бажання дослідити польську народну музику [7, С. 31].

«Гейнал» регулярно брав участь у різноманітних передачах, наприклад: «Весела неділя», «Радіо Чорич», «Вечірня серенада» чи знаменита «Весела Львівська Хвиля». 23 жовтня 1937 р. відбувся концерт з нагоди 100-річчя радіомовлення та 15-річчя існування «Гейнал», що доводить масштабність участі оркестру в житті «Польського радіо» [7, С. 32].

Оркестр також брав участь у ряді інших радіоконцертів: «Венеціанський Неаполь», «З країни доларів», «Коли вони дзвонять під мандолінну пісню», «Під польську ноту», «Перепілка втекла від мене», «Весна в Італії», «Маневри солдатської пісні», «З різних сторін», «Різдвяний прошарок», «Чай з городу» [7, С. 36].

Незважаючи на те, що Еплер працював неофіційно диригентом оркестру на «Польському радіо у Львові», в «Радіо-Інформаторі» з 1939 р. у розділі, присвяченому львівському закладу, поміщено його фотографію з підписом «капельмейстер». Пропозиції влаштуватися на радіо офіційно у 1938 р. він сам відхилив через роботу в квартеті Шраммель [7, С. 38].

Окрім уже розглянутої концертної діяльності, Еплер співпрацював із Польським радіо у Львові у двох великих шоу. Першою відомою інструментальною спробою Еплера була робота з польським квартетом «Шраммель», що діяв на зламі 1932–1933 р.р Гурт виконував фолк–музику з Відня. Програма була розроблена на основі творів Йоганна та Йозефа Шраммель. Другою спробою було «Львівське гітарне тріо». Це перший ансамбль такого типу в Польщі. Специфічним є вже те, що у репертуарі тріо було 15 російських народних мелодій під збірною назвою «В зеленім гаї», розробки угорських народних тем, про які відсутні подальші відомості, а також польські танці на лютні XVI–XVII ст. [9].

Символічною вершиною насиченої художньої діяльності Еплера був останній ефір за участю «Гейнал», який відбувся після початку Другої світової війни 2 вересня 1939 р. Наприкінці жовтня 1939 р. Еплер з родиною переїхав із Буська до Львова. де також почав працювати вчителем музики в середній школі. Разом з частиною оркестру продовжував виступати на Львівській радіостанції, яка у той час, щоправда, перебувала вже під російським управлінням [7, С. 54].

У зв'язку з суддівською діяльністю та службою в польській армії Еплер був заарештований росіянами 10 квітня 1940 р., ув'язнений у в'язниці Бригідки, а його родину депортували на схід 13 квітня 1940 р. [7, С. 54].

Еплер був розстріляний органами НКВД наприкінці травня – на початку червня 1940 р., потрапивши у т. зв. Український Катинський список під №72/1-72137). Його тіло, швидше за все, поховали у Биківні, нині район Києва [7, С. 55].

Результати та обговорення. Народні інструменти – це скарб країни, її історичний і духовний спадок, частинка душі. Вони розвивалися разом з традиціями та змінювалися під впливом різних факторів. Постійна боротьба з

різними окупантами та зміна кордонів нашої держави залишила свій відбиток на цьому. Однією з таких територій, що потрапила до складу України, є територія міста Львова, який тривалий час був одним з найбільших міст Польщі. На цій території були свої музичні перлини, а твори для музичних інструментів створювалися по-іншому та мали власну специфіку і стиль виконання.

Зауважимо, що через відсутність впливу політично забарвлених факторів, яких було багато на території радянської України, зокрема, у Львові, що не був підвладний радянському союзу, не набули поширення російські народні інструменти й набагато довше розвивався мандолінно-гітарний напрямок. Великий внесок у розвиток мандолінно-гітарного спадщини міста Львова зробив вже згаданий нами Адам Еплер – львівський композитор, диригент та інструменталіст.

Висновки. Невідомих, проте значущих для культури України, втрачених через історично-політичні обставини імен, дуже багато. Це особистості, що зробили вагомий внесок у розвиток різних видів мистецтва та науки. Займатися відновленням інформації про них надзвичайно важливо, бо саме заповнення інформаційних прогалин дозволить бачити картину досягнень правдивою.

Наприкінці статті, підкреслюємо, що наведені факти, які лише частково висвітлюють різноманітну й багатопланову діяльність Адама Еплера, свідчать про її вагомий вплив на розвиток гітарного мистецтва України. Можна сперечатися кому належить його спадщина, але її важко переоцінити.

Список використаних джерел

1. Шульгіна В.Д. Нариси з української музичної культури: джерелознавчий пошук. Держ. акад. керів. кадрів культури і мистецтв. Київ, 2007. 276с.
2. Щепакін В.М. Музична культура Сходу і Півдня України другої половини ХІХ – початку ХХ століть : європейські виміри. Харків: ФОП Панов А. М., 2017. 479 с.
3. Кавунник О.А. Музичне середовище Ніжина в контексті національних культуротворчих процесів ХІХ–початку ХХІ ст. Київ: НАН України, 2016. 328 с.

4. Шафета В. Еволюція колективного баянно–акордеонного виконавства Львівщини у контексті музичних національних традицій України ХХ століття: дис. ... канд. мистецтвозн.: 17.00.03. Суми, 2021. 282 с

5. Сідлецька Т.І. Культурно–історична еволюція українського оркестру народних інструментів. Вінниця: ВНТУ, 2009. 184 с.

Електронні ресурси:

6. Оркестр народних інструментів. Енциклопедія Сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-75761> (дата звернення 15.08.2023).

7. Wojciech Gurgul. Adam Franciszek Epler (1902–1940) – zapomniany muzyk międzywojennego Lwowa URL: <file:///D:/Users/User/Desktop/оркестр%20література/Народний%20оркестр.pdf> (дата звернення 10.08.2023).

8. Por. Adam Epler, URL: https://staremelodie.pl/kompozytorzy/236/Adam_Epler (дата звернення 13.08.2023).

9. E. Weber, Schrammelmusik, w: Oesterreichisches Musiklexikon online, https://www.musiklexikon.ac.at/ml/musik_S/Schrammelmusik.xml (дата звернення 13.08.2023).

10. Epler-Matuchniak B., Koło Mandolinistów «Hejnał» we Lwowie pod batutą Adama F. Eplera i Wesoła Lwowska Fala, «Semper Fidelis»2005, nr 4 (дата звернення 13.08.2023).